

Мігіна С. В.,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки

Навчально-наукового гуманітарного інституту

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті розглядається питання особливостей розвитку самосвідомості студентів які навчаються за спеціальністю психології. Відображено підходи стосовно розкриття сутності і змісту поняття «самосвідомість». На підставі результатів емпіричного дослідження зазначеної проблеми показано особливості розвитку самосвідомості студентів-психологів.

Ключові слова: самосвідомість, студенти, самоставлення, самооцінка, Я-концепція.

Mitina S. Features of development of self-consciousness of students- psychologists

Summary. The article it was considered the specifics of the development of self-consciousness of students who study psychology. The approaches to the disclosure of essence and content of the concept of «self-consciousness» are reflected. On the basis of the results of the empirical study of the mentioned problem, the peculiarities of the development of self-consciousness of students-psychologists are shown.

Key words: self-consciousness, students, self-attitude, self-esteem, Self-concept.

Сучасні події змусили багатьох українців зіткнутися з цілим переліком екзистенційних питань, що торкаються розуміння багатьох аспектів власної поведінки та особистості загалом. Зіткнення із небезпекою, ситуація невизначеності супроводжується величезною кількістю різноманітних емоційних переживань, які запустили процес рефлексії власного життя та ролі кожного у подіях, що відбуваються зараз. Відомо, що самосвідомість дозволяє людині не тільки відображати навколишній світ, але усвідомлювати себе в цьому світі, переживати його, розуміти свої переваги та недоліки, певним чином відноситися до себе і здійснювати саморозвиток. Самосвідомість в цілому забезпечує єдність, стабілізацію і цілісність особистості, що

вкрай необхідно кожному із нас в найскладніші часи нашого життя, саме це актуалізує необхідність дослідження даної проблеми.

Вивченню даної проблеми присвячено чимало досліджень у вітчизняній і зарубіжній психології, які сконцентровані в основному навколо двох груп питань: визначення ролі самосвідомості у структурі особистості та ролі самосвідомості у детермінації соціального буття людини. Загально-психологічні аспекти самосвідомості у контексті розвитку особистості розглядалась у працях У. Джемса, С.Л. Рубинштейна, Т.О. Титаренко, І.І. Сарджвеладзе, А.А. Налчаджяна, С.Р. Пантїлеєва, К.Т. Соколової, П.Р. Чамати, І.І. Чеснокової, Р. Бернса, А. Маслоу, К. Роджерса. Соціально-психологічні аспекти самосвідомості пов'язані з особливостями самооцінок, їх взаємозв'язків з оцінками оточуючих, розробляли О.О. Бодальов, В.В. Столін, І.С. Кон, Дж. Мід, В.А. Ядов, Т. Шибутані, Т. Лукман тощо. Експериментальні дослідження особливостей прояву самосвідомості у різні вікові періоди розвитку особистості були проведені М.Й. Боришевським, Т.І. Гавакової, Л.В. Долинської, В.К. Котирло, О.І. Кульчицької, Г.І. Ліпкіної, С.Д. Максименко, О.Г. Подоляк, І.В. Яворської.

Слід зазначити, що у сучасній науці немає єдиного трактування сутності та структури самосвідомості, враховуючи на складність цього феномену. Крім того, якщо говорити про англomовні джерела, то можна виявити, що дослівного та повного смислового перекладу терміну «самосвідомість» не існує, найчастіше застосовується поняття «Self-esteem» для визначення самоствавлення, самооцінки та прийняття себе; або поняття «Self-concept» – «Я»-концепція (К. Роджерс, А. Маслоу, М. Розенберг). Також, центральним поняттям відповідно нашої теми, що фігурує у англomовних джерелах є поняття «Self» – самість, або «Я», що детально описав У. Джеймс, визначивши дві частини «Self», а саме: «Me» – як об'єкт сприйняття, та «I» – як суб'єкт сприйняття [1, с. 8].

Незважаючи на різноманіття трактування сутності самосвідомості різними вченими можна виділити загальні критерії його розуміння: самосвідомість (англ. self-consciousness) – усвідомлення людиною себе як індивідуальності, розуміння свого внутрішнього світу та сприйняття себе як суб'єкта діяльності у взаємодії. Самосвідомість функціонує як єдність трьох взаємопов'язаних складових: пізнавальної (самопізнання), емоційно – ціннісної (самоствавлення) та дієво – вольової (саморегуляція). Структура самосвідомості, таким чином, розуміється як єдність пізнання себе (уявлення про свою сутність і суспільну цінність), самооцінки (відображає ставлення до себе) і саморегуляції – можливість усвідомлювати і контролювати власну поведінку, психічні процеси і стани. На самоконтролі заснована вольова регуляція людини, яка грає

велику роль особливо у стресових ситуаціях (І.І. Чеснокова, В.В. Столін) [3, с. 121].

Аналіз наукових джерел показує, що більшість дослідників розглядають самосвідомість насамперед як складний процес опосередкованого пізнання себе, розгорнутий у часі та пов'язаний із рухом від одиничних ситуативних образів через їх інтеграцію у цілісне утворення власного «Я» як суб'єкта, відмінного від інших суб'єктів. Це багатоступеневий процес самопізнання сполучений із різноманітними переживаннями, які надалі узагальнюються у емоційно-ціннісне ставлення особистості до себе, закріплюються у відповідну самооцінку, що забезпечує систему саморегуляції особистості [4, с. 199].

Самосвідомість як динамічна система під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів у своєму розвитку проходить ряд стадій та на різних вікових етапах має свої особливості. При цьому, практично всі психологи визначають студентський (юнацький) вік як критичний період розвитку самосвідомості, у рамках якого відбувається формування відносно стійкого уявлення про себе у системі соціальних відносин, що пов'язано з диференціацією образу «Я» та самооцінки, професійним самовизначенням, змістовністю ціннісних орієнтацій.

Навчання у ВНЗ, оволодіння обраною професією, безсумнівно, впливає на становлення самосвідомості особистості. Як зазначає О. Морозова зміна соціального статусу та системи соціальних взаємин особистості, включення у нормовані комунікації, що пов'язані з професійної діяльністю відображається на всіх компонентах самосвідомості. Формування професійної самосвідомості студентів під час навчання відбувається на тлі соціального досвіду із включенням цього досвіду в «професійне Я» особистості [2, с. 128].

Дослідження Соколової І.М., Шайхлісламова З. Р., Горбенко В. Ю. свідчать про позитивні зміни у самоставленні студентів-психологів протягом навчання за спеціальністю, а саме такі складові самоставлення, як самовизначення, самосприйняття, самоприхильність, самоцінність має найвищий рівень вираженості у студентів старших курсів навчання, які вже мають певні психологічні знання та практичні професійні навички [3, с. 118].

Результати нашого дослідження, в якому взяли участь група студентів психологів та філологів, також показують статистично значущі відмінності у функціонуванні таких складових самосвідомості, як самосприйняття та самооцінка. Студенти – психологи більш позитивно сприймають себе, адекватно приймають свої помилки, а студенти-філологи більш схильні до самозвинувачення, неприйняття себе. На наш погляд, оволодіння обраною професією допомагає студентам – психологам краще усвідомлювати власне «Я», свої сильні

та слабкі сторони, більш детально проаналізувати та зрозуміти свою поведінку у різних ситуаціях.

Крім того, здатність студентів-психологів до усвідомлення своєї особистості в цілому, дозволяє приймати їм відповідальність за значущі події свого життя на себе. Результати за методикою Дж. Роттера показують, що показники інтернальності (суб'єктивного контролю) у групі студентів-психологів вище, ніж у групі студентів – філологів. Набуття психологічних знань дає можливість з професійного боку пояснити і зрозуміти мотиви власної поведінки та діяльності, що допомагає самостійно приймати рішення та відповідати за їх наслідки. Студенти, що навчаються на філологічному факультеті, вважають що особистісне та професійне зростання більшою мірою залежить від зовнішніх обставин – керівництва, везіння або невдач.

Вивчення структурних компонентів «образу-Я» показує, що студенти – психологи переважно ідентифікують себе із майбутньою професією («майбутній психолог»), образ-Я відрізняється більшої суб'єктивністю («цілеспрямована», «самостійна», «Я-особистість», «Я-індивідуальність»). У структурі «образу-Я» студентів-філологів більш характеристик, що пов'язані з процесом творчості: «Я-творець», «Я-творчість», «Я-творча особистість».

Отже, підсумовуючи вищенаведене можна зазначити, що психологічна освіта позитивно впливає на розвиток самосвідомості студентів. Позитивне самоставлення, адекватна самооцінка, інтернальний локус контролю, вміння приймати відповідальність за свої вчинки на себе – це безпосередні умови саморозвитку та самовдосконалення особистості, що дає змогу оптимально соціалізуватися та знайти своє місце в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Ismail N. Rediscovering Rogers's Self Theory and Personality. Scientific article Journal of Educational, Health and Community Psychology. 2015. № 3. P. 8.

2. Морозова О. Розвиток професійної самосвідомості у студентів: психолого-педагогічний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 13., 2015. С. 124-131.

3. Соколова І.М., Шайхлісламов З. Р. Психологічні особливості самоставлення в студентів-психологів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, серія Психологія, Вип. 4. 2021. С. 118-125.

4. Яворська-Ветрова І.В. Теоретичний аналіз проблеми самоставлення: ціннісний аспект. *Актуальні проблеми психології*. Житомир: Видавництво ЖДУ імені І. Франка, 2017. № 6/ХІІ. С. 198–206.